

Werkstress bij leerkrachten binnen het cluster 4 speciaal onderwijs

Definitieve versie

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Anneloes Nijhuis, 3763900

Begeleider: Linda Breeman

Tweede beoordelaar: Jolien van der Graaff

14-07-2016

Samenvatting

Werkstress bij leerkrachten kan een risicofactor zijn voor verminderde welzijn van zowel de leerkracht als de leerling en het verhoogt de kans op een burn-out. Werkstress kan zowel door contextuele als individuele factoren verklaard worden, waaronder gedragsproblemen van leerlingen en de persoonlijkheid van de leerkracht. In dit kwantitatieve onderzoek onder 50 Nederlandse leerkrachten werkend binnen het speciaal cluster 4 onderwijs, is door middel van meerdere lineaire regressieanalyses gekeken of de persoonlijkheid van de leerkracht het verband tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van leerkrachten zou versterken dan wel verzwakken. Uit de resultaten bleek dat, in tegenstelling tot de verwachte positieve relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van leerkrachten, er geen significante relatie was tussen deze variabelen. Er zijn wel hoofeffecten gevonden van persoonlijkheid van de leerkracht op werkstress van de leerkracht. Een hoge mate van neuroticisme en een lage mate van extraversie lijken de werkstress bij leerkrachten te verhogen. De persoonlijkheid van de leerkracht lijkt de relatie tussen gedragsproblemen en werkstress niet significant te beïnvloeden. Gezien deze resultaten kunnen interventies mogelijk ingezet worden gericht op de copingstrategie van leerkrachten, aangezien deze samenhangt met persoonlijkheid. Als hen geleerd kan worden op een actieve in plaats van op een vermijdende manier met stress om te gaan, kan het aantal burn-outs mogelijk teruggedrongen worden. Vervolgonderzoek zou aan de hand van een grotere steekproef meer inzicht kunnen bieden in de relatie van gedragsproblemen van leerlingen op de werkstress van leerkrachten met daarbij de persoonlijkheid van leerkrachten als versterkende dan wel verzwakkende variabele voor deze relatie.

TREFWOORDEN: speciaal onderwijs; werkstress; externaliserend probleemgedrag; persoonlijkheid

Abstract

Work-related stress among teachers can be a risk factor of the wellbeing of teachers and students and it increases the risk of a burn-out. Work-related stress can be explained by contextual and individual factors, such as externalizing problem behaviour among students and the personality of teachers. This quantitative study used 50 Dutch teachers who work in a primary school for special education for children with externalizing problem behaviour. Using more linear regression analysis it was investigated if the personality of the teacher weakened or strengthened the relation between externalizing behaviour problems of students and work-

related stress of teachers. Based on the results it appears that, in contrast to the expected positive relation between behavioural problems of students and work-related stress of teachers, there's no significant relation between these variables. What has been found is that there are main effects of the personality of the teacher on work-related stress of the teacher. Teachers who score high on neuroticism and low on extraversion seem to have an increased risk of work-related stress. The personality of the teacher doesn't seem to significantly influence the relation between behavioural problems of students and work-related stress of teachers. Based on the results interventions could focus on the coping mechanisms of teachers, because they're linked to personality. If teachers can be taught to cope with stress on an active way instead of avoiding it, the number of burn-outs could reduce. Future research could use a bigger sample and could show some new insights in the relation between behavioural problems of students and work-related stress of teachers, considering the personality of teachers as a strengthening or weakening variable for this relation.

KEYWORDS: special education; work-related stress; externalizing problem behaviour; personality

De onderwijssector kent in het algemeen de hoogste prevalentiecijfers van burn-out, namelijk 21,3% (Hooftman et al., 2015), waarbij leerkrachten binnen het speciaal onderwijs een groter risico lopen op werkstress en een burn-out dan leerkrachten binnen het regulier onderwijs (Brunsting, Sreckovic, & Lane, 2014; Folostina & Tudorache, 2012). Het cluster 4 onderwijs is bedoeld voor kinderen met ontwikkelingspsychopathologie die tot uiting komt in emotionele, gedrags- of ontwikkelingsstoornis, waardoor deelname aan het regulier onderwijs problemen veroorzaakt (Stoutjesdijk & Scholte, 2009). Dit vergt veel energie van leerkrachten en zij zijn dan ook vaker emotioneel uitgeput dan werknemers in andere sectoren (Hooftman et al., 2015).

Een burn-out wordt gekenmerkt door emotionele uitputting, depersonalisatie en minder persoonlijke prestatie (Cano-Garcia, Padilla-Muñoz, & Carrasco-Ortiz, 2005; Kokkinos, 2007; Swider & Zimmerman, 2010; Zellars, Perrewe, & Hochwarter, 2000). Emotionele uitputting is de grootste voorspeller van een burn-out en verwijst naar de overbelasting en uitputting van de fysieke en emotionele middelen van een persoon, resulterend in weinig energie en chronische vermoeidheid (Skaalvik & Skaalvik, 2011). Leerkrachten die veel werkstress ervaren en daardoor emotioneel uitgeput zijn, kunnen emotioneel onbereikbaar zijn voor hun leerlingen, kunnen sneller negatieve attitudes over leerlingen, ouders en hun werkplek krijgen en zien vaker een afname van hun relatie met de leerlingen en de kwaliteit van lesgeven in vergelijking met leerkrachten die geen of weinig stress ervaren (Kokkinos, Panayiotou, & Davazoglou, 2005; Pas, Bradshaw, Herfshfeldt, & Leaf, 2010). Uit het onderzoek van Kokkinos en collega's (2005) komt naar voren dat de afname van de kwaliteit van de relatie veroorzaakt kan worden, doordat leerkrachten die veel werkstress ervaren, alerter zijn op het gedrag van leerlingen met gedragsproblemen. Zij kunnen daardoor mogelijk meer negatieve aandacht geven aan de leerling, wat de relatie kan verslechteren (Kokkinos et al., 2005).

Gedragsproblemen van leerlingen

Gedragsproblemen van leerlingen zijn een risicofactor voor werkstress bij leerkrachten (Brunsting et al., 2014; Cano-Garcia et al., 2005; Clunies-Ross, Little, & Kienhuis, 2008; Geving, 2007; Hastings & Bham, 2003; Kokkinos et al., 2005). Gedragsproblemen komen binnen het speciaal onderwijs frequenter en heftiger voor dan binnen het regulier onderwijs (Brunsting, Sreckovic, & Lane, 2014). Ze zorgen voor een verstoorde leeromgeving voor zowel medeleerlingen als leerkrachten (Supaporn, Dodds, & Griffin, 2003). Het kost de leerkracht meer tijd en energie om leerlingen met gedragsproblemen onder controle te houden

(Pas et al., 2010; Supaporn et al., 2003; Zellars et al., 2000). Daarnaast voelen leerkrachten binnen het speciaal onderwijs zich vaker machteloos dan leerkrachten binnen het regulier onderwijs, wat zich kan uiten in aangeleerde hulpeloosheid met een verhoogde kans op een burn-out (Vanheyle & Verhaeghe, 2004). Uit onderzoek blijkt onder andere dat respectloos gedrag, gemakzucht/onverschilligheid, luidruchtig gedrag en gebrek aan inzet van leerlingen kunnen zorgen voor meer werkstress bij leerkrachten (Geving, 2007; Hastings & Bham, 2003). Uit de studie van Little (2005) komt naar voren dat het door de klas praten zonder op de beurt te wachten, het hinderen van andere kinderen en ongehoorzaam, agressief en lui gedrag als meest storende gedragsproblemen worden gezien door leerkrachten. De optelling van dergelijke relatief kleine gedragsproblemen zorgt mogelijk voor de meeste stress bij de leerkrachten (Clunies-Ross et al., 2008; Hasting & Bham, 2003; Kokkinos et al., 2005; Little, 2005).

Persoonlijkheid van de leerkracht

Volgens de *Big Five Theory* (Costa & McCrae, 1992) zijn er vijf dimensies van persoonlijkheid, namelijk: extraversie, vriendelijkheid, neuroticisme, nauwkeurigheid en autonomie. Aan de hand van deze dimensies kunnen persoonlijke verschillen met betrekking tot karaktereigenschappen worden beschreven (Zellars et al., 2000). Volgens de Big Five Theory zijn mensen die hoog scoren op neuroticisme vatbaarder voor psychologische stress en hebben ze meer moeite om met deze stress om te gaan dan mensen die hier laag op scoren (Costa & McCrae, 1992). Uit het onderzoek van Cano-Garcia, Padilla-Munoz en Carrasco (2005) blijkt dat leerkrachten die hoog scoren op neuroticisme meer negatieve emoties, emotionele instabiliteit en stressreacties laten zien, waardoor ze kwetsbaarder zijn voor een burn-out. Extraversie is gerelateerd aan sociaal gedrag en veel interpersoonlijke relaties (Kokkinos, 2007). Leerkrachten die laag scoren op extraversie zijn passiever, hebben minder interesse in sociale interacties en zijn minder geneigd tot het uiten van positieve emoties dan mensen die hoog scoren op extraversie (Cano-Garcia et al., 2005). Leerkrachten die hoog scoren op extraversie vinden persoonlijke relaties met leerlingen vaak belangrijker, waardoor zij, als deze relatie goed is, minder werkstress zullen ervaren (Cano-Garcia et al., 2005). Nauwkeurigheid wordt gekenmerkt door betrokkenheid, doorzettingsvermogen, punctualiteit, organisatie en een behoefte om te presteren (Kokkinos, 2007). Leerkrachten die hoog scoren op nauwkeurigheid ervaren minder werkstress (Kokkinos, 2007). Uit empirische studies komt naar voren dat vooral leerkrachten die laag scoren op extraversie en nauwkeurigheid en hoog scoren op neuroticisme, meer werkstress ervaren (Cano-Garcia et al., 2005; Kokkinos, 2007;

Swider & Zimmerman, 2010; Zellars et al., 2000). Deze drie persoonlijkheidskenmerken vergroten de kans op emotionele uitputting en depersonalisatie en hierdoor voor een grotere kans op een burn-out.

Combinatie van risicofactoren

Gedragsproblemen van leerlingen en de persoonlijkheid van leerkrachten lijken mogelijke risicofactoren te zijn voor de mate van werkstress bij leerkrachten (Cano-Garcia et al., 2005; Kokkinos, 2007). De combinatie van deze factoren is binnen het speciaal onderwijs nog niet veel onderzocht. Bekend is dat de manier waarop leerkrachten omgaan met gedragsproblemen mede afhankelijk is van hun persoonlijkheid (Kokkinos, 2007; Kokkinos et al., 2005; Supaporn et al., 2003). De persoonlijkheid van de leerkracht kan zowel een beschermende factor als een risicofactor zijn. Persoonlijkheid is mogelijk een beschermende factor bij de relatie tussen gedragsproblemen en werkstress, wanneer de leerkracht laag scoort op neuroticisme en hoog scoort op nauwkeurigheid en extraversie. De leerkracht zal dan waarschijnlijk minder gedragsproblemen en hierdoor minder werkstress ervaren (Kokkinos, 2007). Persoonlijkheid zal een risicofactor bij de relatie tussen gedragsproblemen en werkstress zijn, wanneer de leerkracht hoog scoort op neuroticisme en laag scoort op nauwkeurigheid en extraversie, met als mogelijk gevolg een verhoogd risico op werkstress (Kokkinos, 2007).

De huidige studie

Voorgaande onderzoeken, zoals de onderzoeken van Kokkinos en collega's (2005) en Pas en collega's (2010) hebben zich gericht op het regulier onderwijs. Vanwege het hoge risico op een burn-out en werkstress voor leerkrachten werkzaam in het speciaal onderwijs (Brunsting et al., 2014; Folostina & Tudorache, 2012), is het echter ook belangrijk om te onderzoeken hoe de relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress en de persoonlijkheid van leerkrachten zich verhoudt in het speciaal onderwijs. In de huidige studie is de volgende onderzoeksvraag onderzocht: 'Is er een relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en de stressbeleving van de leerkracht binnen het cluster 4 onderwijs en speelt de persoonlijkheid van de leerkracht hierbij een rol?'. Hierbij is onderzocht of er een moderatie-effect is van persoonlijkheid op de relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van leerkrachten. Een moderator geeft de richting en de sterkte van het verband aan. Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden zijn drie hypothesen getoetst:

Hypothese 1: Er is een positieve relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en de werkstress van leerkrachten (o.a. Brunsting et al., 2014).

Hypothese 2: Leerkrachten die hoog scoren op neuroticisme en laag scoren op nauwkeurigheid en extraversie ervaren meer werkstress dan wanneer zij laag scoren op neuroticisme en hoog op nauwkeurigheid en extraversie (o.a. Cano-Garcia et al., 2005).

Hypothese 3: De persoonlijkheid van de leerkracht versterkt dan wel verzwakt de positieve relatie tussen gedragsproblemen en werkstress (o.a. Kokkinos, 2007)

Methode

Onderzoeksdesign

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van data uit de 4U studie SO (Breeman et al., 2015). Binnen deze studie is onderzoek gedaan naar de effectiviteit van Taakspel in het speciaal onderwijs cluster 4. Deze 4U studie betrof een randomized controlled trial (RCT), waarbij de 11 participerende scholen zijn toegewezen aan de interventie- of de controleconditie. De deelnemende scholen werden een jaar lang gevolgd, waarin drie metingen hebben plaatsgevonden. De data gebruikt voor dit onderzoek is 6-10 weken na het begin van het schooljaar 2010-2011 verzameld. Dit betrof de baseline meting voor de start van het onderzoek. De onderzoeksgroep bestond uit 50 leerkrachten (74% vrouw, 26% man; $M_{leeftijd} = 37.0$, min = 23.3 max = 61.4, $SD = 12.07$). Gemiddeld hadden de leerkrachten 12,9 jaar ervaring in het onderwijs. Alle kinderen hadden een psychiatrische stoornis. Velen van hen waren gediagnosticeerd met autisme spectrum stoornis (42,8%; ASS), aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit (39,9%; ADHD) en een oppositioneel-opstandige gedragsstoornis/antisociale gedragsstoornis (28,0%; ODD/CD). Bij veel kinderen was er sprake van co-morbiditeit (Breeman et al., 2015).

Meetinstrumenten

Werkstress. Om de werkstress bij leerkrachten te meten is de *Utrechtse Burn Out Schaal voor Leerkrachten* [UBOS-L] gebruikt (Schaufeli & Van Dierendonck, 2000). De UBOS is een vertaling van de *Maslach Burnout Inventory* [MBI]. Dit instrument wordt internationaal het meest gebruikt om een burn-out te meten (Hoogduin, Schaufeli, Schaap, & Bakker, 2001). De vragenlijst, afgenomen bij leerkrachten, bestaat uit 22 items en meet drie verschillende schalen, namelijk: (emotionele) uitputting (U), mentale distantie (D) en competentie (C). In dit onderzoek is alleen gebruikgemaakt van de subschaal Emotionele uitputting, aangezien uit de literatuur naar voren kwam dat dit het sterkste samenhangt met

een burn-out (Skaalvik & Skaalvik, 2011). Bij het invullen van de stellingen werd gebruik gemaakt van een Likertschaal van 0 (nooit) tot 6 (elke dag). De validiteit van de UBOS-L is voldoende (Schaufeli, Bakker, Schaap, Kladler, & Hoogduin, 2001). De betrouwbaarheid van Emotionele uitputting is gemeten aan de hand van Cronbach's alpha en is .87. Waarden $>.80$ wijzen op een hoge betrouwbaarheid (Cohen, 1988).

Gedragsproblemen. Het *Problem Behavior in Schools Interview* [PBSI] meet emotionele problemen en gedragsproblemen van leerlingen gerapporteerd door de leerkracht. Het PBSI bestaat uit 43 items die worden gemeten aan de hand van een Likertschaal van 1 (nooit) tot 5 (heel vaak). De 27 items die samen externaliserende gedragsproblemen meten, zijn onderverdeeld in drie subschalen, namelijk: aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit (8 items), oppositioneel-opstandige gedragsstoornis (7 items) en antisociale stoornis (12 items) (Erasmus Medical Center, 2000). Deze subschalen zijn samengenomen tot één schaal, genoemd 'externaliserend probleemgedrag'. De Cronbach's alpha is .94 wat duidt op een hoge betrouwbaarheid (Cohen, 1988).

Een tweede maat om gedragsproblemen te meten, is de *Peernominatielijst* (Coie & Dodge, 1988). Deze vragenlijst vroeg om peernominaties die gingen over hoe de leeftijdgenoten elkaar beoordeelden op bepaalde sociaal-relatieve aspecten (Dijkstra, Lindenberg, Verhulst, Ormel, & Veenstra, 2009). Leerlingen ontvingen een vragenlijst waarop ze aan konden geven op wie deze vraag van toepassing was in de klas. De vraag die mee is genomen in de analyse is: '*Wie luistert niet in de klas?*'. Deze vraag is gebruikt, omdat deze gericht is op gedragsproblemen van leerlingen. De vraag '*Wie begint er met vechten?*', is niet meegenomen in de analyse, aangezien dit slechts weinig voorkomt en daardoor een vertekend laag beeld zou kunnen geven. Om rekening te houden met de variëteit in klassengroottes, werden de scores aangepast door de persoonlijke nominaties per kind, te delen door het aantal participerende kinderen in de klas min 1 (zelfnominaties waren niet toegestaan). Deze scores werden vermenigvuldigd met 100 om het percentage te berekenen

De *PBSI* en de *Peernominatielijst* zijn samengenomen onder de noemer *gedragsproblemen*, waarbij de *PBSI* Likertschaal scores zijn omgepoold tot percentages.

Persoonlijkheid. De *Big Five Inventory* ([BFI]; John & Srivastava, 1999) is een vragenlijst om persoonlijkheid te meten en is de meest onderzochte en gebruikte variant van persoonlijkheidsvragenlijsten op basis van de Big Five Theory (Costa & McCrae, 1992). De vragenlijst werd afgenomen bij de leerkrachten. Deze vragenlijst bestaat uit 44 items en meet vijf verschillende schalen van persoonlijkheid, namelijk: extraversie, vriendelijkheid, nauwkeurigheid, neuroticisme en autonomie. De persoonlijkheid werd gemeten met een

Likertschaal van 1 (helemaal oneens) tot 5 (helemaal eens). De subschalen extraversie (8 items, $\alpha = .77$), neuroticisme (8 items, $\alpha = .86$) en nauwkeurigheid (9 items, $\alpha = .77$) zijn meegenomen in de analyse. De BFI is een valide test gebleken in internationaal onderzoek (Rammstedt & John, 2007).

Data-analyses

De data is geanalyseerd met behulp van *IBM SPSS Statistics 22*. Aangezien er gebruik is gemaakt van parametrische toetsen, moest er aan de volgende assumpties worden voldaan: lineariteit, onafhankelijke meetfouten, homoscedasticiteit en onafhankelijkheid van residuen (Field, 2009). Aan de hand van lineaire regressieanalyses zijn de relaties onderzocht tussen gedragsproblemen van leerlingen, werkstress van leerkrachten en de persoonlijkheid van leerkrachten. Door interactievariabelen te creëren van de persoonlijkheid van leerkrachten en gedragsproblemen van leerlingen, is gekeken of er een moderatie-effect was van de persoonlijkheid van de leerkracht op de relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van leerkrachten. Model 1 keek enkel naar de hoofdeffecten van gedragsproblemen en persoonlijkheid op werkstress. Model 2, 3 en 4 zijn gesplitst, waarbij eerst naar gedragsproblemen en persoonlijkheidskenmerk is gekeken, waarna vervolgens de interactievariabele is toegevoegd.

Resultaten

Voordat de lineaire regressieanalyses uitgevoerd konden worden, is er gekeken of er werd voldaan aan de assumpties. Aan alle assumpties werd voldaan, behalve aan de assumptie van onafhankelijkheid. Er was namelijk sprake van hiërarchische data waarbij de leerkrachten op één school zaten en er dus sprake kon zijn van beïnvloeding. Bij de assumptie van normaliteit werd op basis van de Kolmogorov-Smirnov en Shapiro-Wilk testen ($p < .05$) gevonden dat de variabelen extraversie ($K(50) = .150, p = .007$) en emotionele uitputting ($K(50) = .164, p = .002; W(50) = .930, p = .006$) niet normaal verdeeld waren. Op basis van de skewness en kurtosis testen, waarbij de waarden tussen de -2 en de +2 acceptabel werden bevonden om te spreken van een normaalverdeling, bleek echter te worden voldaan aan de assumptie van normaliteit (George & Mallery, 2010). Vervolgens is gekeken naar multicollineariteit door de correlaties te berekenen tussen de verschillende variabelen. Bij het bepalen van de effectgrootte werd de volgende vuistregel gehanteerd: $r < .2$ = zwak lineair verband, $.2 < r < .4$ = middelmatig lineair verband, $r > .4$ = sterk lineair verband (Cohen,

1992). Er is geen correlatie hoger dan .8, dus aan de assumptie van multicollineariteit is voldaan. De beschrijvende statistieken van alle variabelen zijn weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1

Gemiddelden en standaarddeviaties van de schalen emotionele uitputting, extraversie, neuroticisme, nauwkeurigheid en gedragsproblemen

Variabelen	N	Min.	Max.	<i>M</i>	<i>SD</i>
Em. Uitputting	50	0.13	3.63	1.46	0.12
Extraversie	50	2.56	5.00	3.58	0.71
Neuroticisme	50	1.13	3.63	2.37	0.08
Nauwkeurigheid	50	3.00	4.67	3.85	0.06
Gedragsproblemen	50	0.19	0.60	0.36	0.01

Noot. Em. Uitputting = Emotionele uitputting; N = aantal participanten; Min. = minimumscore; Max. = maximumscore; *M* = Mean; *SD* = Standaarddeviatie

Toetsen van hypothesen

Er zijn meerdere regressieanalyses uitgevoerd om de relaties tussen iedere component van het moderatiemodel te onderzoeken, waarbij er eerst naar de hoofdeffecten is gekeken (Tabel 2, Model 1). Allereerst is er een significante positieve relatie gevonden tussen neuroticisme en emotionele uitputting ($\beta = .57$, $t(49) = 4.66$, $p = .000$) en een significante negatieve relatie tussen extraversie en emotionele uitputting ($\beta = -.27$, $t(49) = -2.15$, $p = .004$). Er bleek een niet-significant, zwak positief verband te zijn tussen gedragsproblemen en emotionele uitputting ($\beta = .13$, $t(49) = 1.09$, $p = .283$) en tussen nauwkeurigheid en emotionele uitputting ($\beta = .15$, $t(49) = 1.21$, $p = .232$).

In model 2.1 (Tabel 2) is te zien dat de combinatie van gedragsproblemen ($\beta = .79$, $p = .395$) en extraversie ($\beta = -.41$, $p = .003$) op emotionele uitputting nagenoeg hetzelfde bleef als bij model 1. Ditzelfde gold voor model 3.1 bij de combinatie van gedragsproblemen ($\beta = .08$, $p = .505$) en neuroticisme ($\beta = .61$, $p = .000$) op emotionele uitputting en model 4.1 bij de combinatie van gedragsproblemen ($\beta = .06$, $p = .671$) en nauwkeurigheid ($\beta = -.15$, $p = .321$) op emotionele uitputting. De relatie tussen extraversie en emotionele uitputting, en neuroticisme en emotionele uitputting werd nog steeds significant bevonden.

Om te kijken of er sprake was van een moderatie-effect van persoonlijkheid op gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van leerkrachten, zijn de interactietermen toegevoegd. Bij het toevoegen van de interactietermen aan de modellen, verdwenen de

WERKSTRESS LEERKRACHTEN CLUSTER 4 SPECIAAL ONDERWIJS

significante hoofdeffecten. Ook werden er geen significante relaties gevonden van de interactietermen gedragsproblemen x extraversie ($\beta = .91, p = .401$), gedragsproblemen x neuroticisme ($\beta = -.40, p = .589$) en gedragsproblemen x nauwkeurigheid ($\beta = .38, p = .803$) op emotionele uitputting.

Tabel 2

Resultaten lineaire regressieanalyses voor emotionele uitputting

Variabelen	B	SE	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Model 1					
Gedragsproblemen-	.87	.81	.13	1.09	.283
Extraversie-	-.44	.21	-.27	-2.16	.037*
Neuroticisme-	.79	.17	.57	4.66	.000*
Nauwkeurigheid-	.30	.25	.15	1.21	.232
Model 2.1					
Gedragsproblemen	.79	.92	.11	.86	.395
Extraversie	-.69	.22	-.41	-3.11	.003*
Model 2.2					
Gedragsproblemen	-5.05	6.95	-.73	-.73	.471
Extraversie	-1.22	.67	-.73	-1.83	.074
Gedragsproblemen x extraversie	1.59	1.88	.91	.85	.401
Model 3.1					
Gedragsproblemen	.54	.80	.08	.67	.505
Neuroticisme	.85	.16	.61	5.34	.000*
Model 3.2					
Gedragsproblemen	2.64	3.95	.38	.67	.507
Neuroticisme	1.20	.66	.86	1.82	.076
Gedragsproblemen x neuroticisme	-.94	1.73	-.40	-.54	.589
Model 4.1					
Gedragsproblemen	.44	1.03	.06	.43	.671
Nauwkeurigheid	-.29	.29	-.15	-1.00	.321
Model 4.2					
Gedragsproblemen	-2.24	10.75	-.32	-.21	.836
Nauwkeurigheid	-.56	1.10	-.29	-.51	.615
Gedragsproblemen x nauwkeurigheid	.71	2.82	.38	.25	.803

Noot. *Significant bij $p < .05$

Discussie

In dit onderzoek is gekeken of de persoonlijkheid van leerkrachten een moderator is in de relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van leerkrachten. Verwacht werd dat leerkrachten die hoog scoorden op neuroticisme en laag scoorden op extraversie en nauwkeurigheid, de positieve relatie tussen gedragsproblemen en werkstress zouden versterken vergeleken met leerkrachten die laag scoorden op neuroticisme en hoog scoorden op extraversie en nauwkeurigheid. Uit huidig onderzoek blijkt echter dat de persoonlijkheid van leerkrachten geen moderator voor deze relatie is binnen deze onderzoeksgroep. Wel zijn er hoofdeffecten gevonden van neuroticisme en extraversie op werkstress.

Vanuit de literatuur werd een positieve relatie verwacht tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van leerkrachten, aangezien deze relatie is gevonden binnen het regulier onderwijs (Brunsting et al., 2014). Gedragsproblemen binnen het speciaal onderwijs komen nog frequenter en heftiger voor dan binnen het regulier onderwijs (Brunsting, Sreckovic, & Lane, 2014), waardoor deze relatie ook binnen deze onderzoeksgroep werd verwacht. Uit het huidige onderzoek komt naar voren dat er geen sprake is van een positieve relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van de leerkrachten binnen dit onderzoek. Een mogelijke verklaring voor het uitblijven van significanties kan zijn dat er gebruik is gemaakt van een relatief kleine steekproef. Wel is er een zwakke positieve relatie gevonden tussen gedragsproblemen en werkstress, maar deze werd niet significant bevonden. Een andere mogelijke verklaring voor het uitblijven van significanties zou kunnen zijn dat docenten met een bepaalde persoonlijkheid voor een baan binnen het cluster 4 onderwijs kiezen, waardoor ze in het algemeen minder werkstress ervaren. In vervolgonderzoek zou dit onderzocht kunnen worden door te kijken of mensen met bepaalde persoonlijkheidskenmerken voor dit beroep kiezen. Voor vervolgonderzoek zou het ook interessant zijn om de werkstress van leerkrachten werkend binnen het cluster 4 onderwijs te vergelijken met leerkrachten die werken op reguliere scholen.

Ten tweede werd op basis van het onderzoek van Kokkinos (2007) een positieve relatie tussen neuroticisme en werkstress verwacht en een negatieve relatie tussen extraversie, nauwkeurigheid en werkstress. Volgens de Big Five Theory zijn neurotische mensen vatbaarder voor psychologische stress en hebben ze meer moeite om met stress om te gaan (Costa & McCrae, 1992). Uit empirisch onderzoek kwam naar voren dat leerkrachten die hoog scoorden op neuroticisme meer negatieve emoties, emotionele stabiliteit en stressreacties lieten zien (Kokkinos, 2007). Dit is in overeenstemming met het huidige onderzoek, waaruit blijkt dat hoe neurotischer een leerkracht was, hoe groter de kans op

werkstress. Op basis van verschillende onderzoeken werd een negatieve relatie tussen extraversie en werkstress verwacht (Cano-Garcia et al., 2005; Kokkinos, 2007; Swider & Zimmerman, 2010; Zellars et al., 2000). Volgens de Big Five Theory richten extraverte mensen zich op positieve emoties en zijn ze optimistisch, vrolijk en energiek (Costa & McCrae, 1992; Kokkinos, 2007). Zij gaan op een actieve manier met hun stress om door de stress aan te pakken (Afshar et al., 2015). Uit het huidige onderzoek komt naar voren dat hoe lager leerkrachten scoorden op extraversie, dus hoe introverter zij waren, hoe meer werkstress zij hadden. De verwachte relatie tussen nauwkeurigheid en werkstress bleek echter, in tegenstelling tot de resultaten van Kokkinos (2007) en Cano-Garcia en collega's (2015), niet significant. Een mogelijke verklaring hiervoor, is dat uit de gevonden literatuur naar voren kwam dat nauwkeurigheid vooral verband hield met depersonalisatie als onderdeel van een burn-out. In het huidige onderzoek is enkel gekeken naar emotionele uitputting en niet naar depersonalisatie, mogelijk is deze relatie daardoor niet gevonden. Vervolgonderzoek zou dus naar alle drie de onderdelen van een burn-out moeten kijken, namelijk: emotionele uitputting, depersonalisatie en minder persoonlijke prestatie, om te onderzoeken of nauwkeurigheid wel een significante relatie met een andere dimensie van werkstress heeft.

Vervolgens is er gekeken of er sprake was van een moderatie-effect van persoonlijkheid van de leerkracht op de relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en werkstress van leerkrachten. In tegenstelling tot empirische studies uitgevoerd in het regulier onderwijs (Kokkinos, 2007; Kokkinos et al., 2005; Supaporn et al., 2003), is binnen het huidige onderzoek geen invloed gevonden van de persoonlijkheid van de leerkracht op de sterkte en de richting van het verband tussen gedragsproblemen van leerlingen en de werkstress van leerkrachten. De persoonlijkheid van de leerkracht blijkt geen moderator te zijn. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat door het opnemen van de interactievariabelen, het model te complex werd voor de hoeveelheid data. Bij het toevoegen van de interactievariabelen, vervielen de hoofdeffecten van extraversie en neuroticisme op werkstress. Er is meer onderzoek voor nodig om dit moderatie-effect te onderzoeken met een grotere steekproef.

Limitaties

Het huidige onderzoek kent verschillende beperkingen. Allereerst is er niet gecorrigeerd voor de variabelen sekse of jaren ervaring. Er is hiervoor gekozen, omdat de analyses al te complex waren door de vele onafhankelijke variabelen en de omvang van de data. Tevens is er gebruik gemaakt van een kleine Nederlandse steekproef binnen het speciaal onderwijs. Hierdoor moet

er kritisch gekeken worden bij generalisatie naar andere scholen, zoals middelbaar of regulier onderwijs, of onderwijs in andere landen. Voor vervolgonderzoek zou het interessant zijn om te kijken of de gevonden relaties hetzelfde zouden zijn binnen het VSO, omdat de gedragsproblemen hier mogelijk nog heftiger zijn dan op de basisschool, gezien de leeftijd en puberteit.

Implicaties voor de praktijk

In de praktijk is deze informatie waardevol, aangezien er afhankelijk van persoonlijkheid verschillende copingstrategieën worden toegepast om met stress om te gaan (Afshar et al., 2015). Coping is een regulerend proces die negatieve gevoelens kan verminderen als gevolg van stress (Compas, Connor-Smith, Saltzman, Thomsen, & Wadsworth, 2001). Verschillende studies hebben aangetoond dat er een significant positieve relatie bestaat tussen adaptieve persoonlijkheidskenmerken en actieve copingstijlen (Connor-Smith & Flaszbart, 2007; Penley & Tomaka, 2002; Watson & Hubbard, 1996), terwijl onaangepaste persoonlijkheidskenmerken (waaronder neuroticisme) positief geassocieerd zijn met vermijdende coping (O'Brien & DeLongis, 1996; Watson & Hubbard, 1996). Deze relatie suggereert dat individuen met onaangepaste persoonlijkheidskenmerken een groter risico lopen op psychologische stress, aangezien zij waarschijnlijk een vermijdende copingstijl hebben. Dit zou in vervolgonderzoek onderzocht kunnen worden. Belangrijk is dan om bij leerkrachten zelfreflectie te bewerkstelligen en erachter te komen welke copingstrategie zij op basis van hun persoonlijkheid toepassen en of ze mogelijk andere strategieën kunnen toepassen die meer helpend zijn. Als deze bewustwording er is, zou er mogelijk anders op stressfactoren in de omgeving gereageerd kunnen worden, waardoor leerkrachten minder werkstress ervaren.

Conclusie

Concluderend kan gezegd worden dat er geen bewijs is gevonden dat de persoonlijkheid van de leerkracht de relatie tussen gedragsproblemen van leerlingen en de werkstress van leerkrachten modereert. Wel zijn er hoofdeffecten gevonden van extraversie en neuroticisme op werkstress, waarbij een hoge score op neuroticisme en een lage score op extraversie de kans op werkstress bij leerkrachten vergroten. Er is al eerder onderzoek verricht naar de relatie tussen gedragsproblemen, persoonlijkheid en werkstress, maar dit onderzoek vond veelal plaats in het regulier onderwijs. Het huidige onderzoek levert een bijdrage door te kijken naar deze relatie binnen het speciaal onderwijs. Een ander vernieuwend aspect is dat er

gekeken is naar persoonlijkheid als moderator. Gezien de relatief kleine steekproef is vervolgonderzoek wenselijk om te kijken of er binnen een grotere steekproef wel een relatie wordt gevonden tussen deze variabelen.

Referenties

- Afshar, H., Roohafza, H. R., Keshteli, A. H., Mazaheri, M., Feizi, A., & Adibi, P. (2015). The association of personality traits and coping styles according to stress level. *Journal of Research in Medical Sciences, 20*, 353-358.
- Breeman, L. D., Wubbels., T., Van Lier, P. A. C., Verhulst, F. C., Van der Ende, J., Maras, A., Hopman, J. A. B., & Tick, N. T. (2015). Teacher characteristics, social classroom relationships, and children's social, emotional, and behavioral classroom adjustment in special education. *Journal of School Psychology, 53*, 87-103.
doi:10.1016/j.jsp.2014.11.005
- Brunsting, N. C., Sreckovic, M. A., & Lane, K. L (2014). Special education teacher burnout: A synthesis of research from 1979 to 2013. *Education and Treatment of Children, 37*, 681-711. doi:10.1353/etc.2014.0032
- Cano-Garcia, F. J., Padilla-Munoz, E. M., & Carrasco, M. A. (2005). Personality and contextual variables in teacher burnout. *Personality and Individual Differences, 38*, 929-940. doi:10.1016/j.paid.2004.06.018
- Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd Edition)*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Clunies-Ross, P., Little, E., & Kienhuis, M. (2008). Self-reported and actual lose of proactive and reactive classroom management strategies and their relationship with teacher stress and student behaviour. *Educational Psychology, 28*, 693-710.
doi:10.1080/01443410802206700
- Cohen, J. (1992). *Statistical power analysis. Cambridge University Press, 1*, 98-101.
doi:10.1111/1467-8721.ep10768783

- Coie, J. D., & Dodge, K. A. (1988). Multiple sources of data on social behavior and social status in the school: A cross-age comparison. *Child Development, 59*, 815–829.
doi:10.1111/j.1467-8624.1988.tb03237.x
- Compas, B. E., Connor-Smith, J. K., Saltzman, H., Thomsen, A. H., & Wadsworth, M. E. (2001). Coping with stress during childhood and adolescence: Problems, progress, and potential in theory and research. *Psychological bulletin, 127*, 87-127.
doi:10.1037/0033-2909.127.1.87
- Connor-Smith, J. K., & Flachsbart, C. (2007). Relations between personality and coping: A meta-analysis. *Journal of personality and social psychology, 93*, 1080-1107.
doi:10.1037/0022-3514.93.6.1080
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *The NEO PI-R professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Dijkstra, J., Lindenberg, S., Verhulst, F. C., Ormel, J., & Veenstra, R. (2009). The relation between popularity and aggressive, destructive, and norm-breaking behaviors: Moderating effects of athletic abilities, physical attractiveness, and prosociality. *Journal Of Research On Adolescence, 19*, 401-413. doi:10.1111/j.1532-7795.2009.00594.x
- Erasmus Medical Center, 2000. *Problem behavior at school interview*. Rotterdam, the Netherlands: Author.
- Folostina, R., & Tudorache, L. A. (2012). Stress management tools for preventing burnout phenomenon at teachers from special education. *International Conference on Education & Educational Psychology, 69*, 933-941. doi:10.1016/j.sbspro.2012.12.018
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update* (10a ed.) Boston: Pearson.
- Geving, A. M. (2007). Identifying the types of students and teacher behaviours associated

- with teacher stress. *Teaching and Teacher Education*, 23, 624-640.
doi:10.1016/j.tate.2007.02.006
- Hastings, R. P., & Bham, M. S. (2003). The relationship between student behaviour patterns and teacher burnout. *School Psychology International*, 24, 115-127.
doi:10.1177/0143034303024001905
- Hoogduin, C. A. L., Schaufeli, W. B., Schaap, C. P. D. R., & Bakker, A. B. (2001).
Behandelingsstrategieën bij burnout. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 102–138). New York: Guilford Press.
- Kokkinos, C. M. (2007) Job stressors, personality and burnout in primary school teachers. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 229-243.
doi:10.1348/000709905X90344
- Kokkinos, C. M., Panayiotou, G., & Davazoglou, A. M. (2005). Correlates of teacher appraisals of student behaviors. *Psychology in the Schools*, 42, 79-89.
doi:10.1002/pits.20031
- Little, E. (2005). Secondary school teachers' perceptions of students' problem behaviours. *Educational Psychology*, 25, 369–378. doi:10.1080/01443410500041516
- Mearns, J., & Cain, J. E. (2003). Relationships between teachers' occupational stress and their burnout and distress: Roles of coping and negative mood regulation expectancies. *Anxiety Stress and Coping*, 16, 71-82. doi: 10.1080/1061580021000057040
- O'Brien, T. B., & DeLongis, A. (1996). The interactional context of problem, emotion, and relationship focused coping: The role of the big five personality factors. *Journal of personality*, 64, 775-813. doi:10.1111/j.1467-6494.1996.tb00944.x
- Pas, E. T., Bradshaw, C. P., Hershfeldt, P. A., & Leaf, P. J. (2010). A multilevel exploration

- of the influence of teacher efficacy and burnout on response to student problem behavior and school-based service use. *School Psychology Quarterly*, 25, 13-27.
doi:10.1037/a0018576
- Penley, J. A., & Tomaka, J. (2002). Associations among the Big Five, emotional responses, and coping with acute stress. *Personality and individual differences*, 32, 1215-1228.
doi: 10.1016/s0191-8869(01)00087-3
- Rammstedt, B., & John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41, 203-212. doi:10.1016/j.jrp.2006.02.001
- Schaufeli, W. B., Bakker, A. B., Hoogduin, K., Schaap, C., & Kladler, A. (2001). On the clinical validity of the Maslach Burnout Inventory and the Burnout Measure. *Psychology & Health*, 16, 565-582. doi:10.1080/08870440108405527
- Schaufeli, W., & Van Dierendonck, D. (2000). *UBOS Utrechtse Burnout Schaal Handleiding*. Lisse, Nederland: Swets & Zeitlinger BV.
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2011). Teacher job satisfaction and motivation to leave the teaching profession: Relations with school context, feeling of belonging, and emotional exhaustion. *Teaching and Teacher Education*, 27, 1029-1038.
doi:10.1016/j.tate.2011.04.001
- Stoutjesdijk, R., & Scholte, E. M. (2009). Cluster 4 speciaal onderwijs: Een vergelijking tussen leerlingen op cluster 4 scholen en cluster 4 rugzakleerlingen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 48, 161-169
- Supaporn, S., Dodds, P., & Griffin, L. (2003). An ecological analysis of middle school misbehavior through student and teacher perspectives. *Journal of Teaching in Physical Education*, 22, 328 –349.

- Swider, B. W., & Zimmerman, R. D. (2010). Born to burnout: A meta-analytic path model of personality, job burnout, and work outcomes. *Journal of Vocational Behavior, 76*, 487-506. doi:10.1016/j.jvb.2010.01.003
- Vanheule, S., & Verhaeghe, P. (2004). Powerlessness and impossibility in special education: A qualitative study on professional burnout from a Lacanian perspective. *Human Relations, 57*, 497-519. doi:10.1177/0018726704043897
- Watson, D., & Hubbard, B. (1996). Adaptational style and dispositional structure: Coping in the context of the Five Factor model. *Journal of personality, 64*, 737-774. doi:10.1111/j.1467-6494.1996.tb00943.x
- Zellars, K. L., Perrewe, P. L., & Hochwarter, W. A. (2000). Burnout in health care: The role of the five factors of personality. *Journal of Applied Social Psychology, 30*, 1570-1598. doi:10.1111/j.1559-1816.2000.tb02456.x